

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra nederlandistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Een vergelijking van de Nederlandse Opstand (1568-1648) en van
de Tsjechische opstand der standen (1618-1648)**

Tomáš Navrátil

Studijní rok: 2018/2019

Vedoucí práce: prof. dr Wilken Engelbrecht

Hierbij verklaar ik, dat ik mijn bachelorscriptie alleen heb geschreven en dat ik alle gebruikte literatuur en andere bronnen heb vermeld.

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem v ní uvedl veškerou literaturu a jiné použité zdroje.

V Olomouci , dne 2019

Tomáš Navrátil

Dankbetuiging

Ik wil graag de begeleider van mijn scriptie prof. dr. Wilken Engelbrecht bedanken voor zijn adviezen en opmerkingen bij het werken aan mijn scriptie en voor zijn tijd en geduld.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. De Nederlanden voor de revolutie	7
1.1 De geschiedenis van Nederland	7
1.2 Reformatie in de Nederlanden	9
2. Tsjechische landen voor de revolutie	11
2.1 Geschiedenis van de Tsjechische landen	11
2.2 Reformatie in de Tsjechische landen	14
3. De opstanden	15
3.1 De Tachtigjarige Oorlog	15
3.2 De Boheemse Opstand	24
4. Bohemen en de Nederlanden	30
5. Vergelijking van de opstanden	33
6. Conclusie	36
Resumé v češtině	37
Summary in English	38
Bronnen	39
Internetbronnen	39
Figurenlijst	40
Annotace	41

Inleiding

Revoluties hebben de neiging om hun grenzen te verbreiden. Ik bedoel niet de grenzen tussen staten maar voornamelijk precedenten die door revoluties worden gemaakt. We kunnen dat in de geschiedenis zien. De val van het communisme begon in Polen in 1988. In 1992 waren alle landen van het Oostblok vrij. In de heel recente geschiedenis is de Arabische lente een typisch voorbeeld. De protesten begonnen in 2010 in Tunesië en binnen één jaar verbreidden ze zich naar het hele Noord-Afrika en Nabije Oosten. De snelheid van het verspreiden wordt door de moderne technologieën veroorzaakt. De Nederlandse Opstand kon ook een voorbeeld voor veel opstanden in de nieuwe tijd zijn.

De Nederlandse opstand was zeker zo'n een voorbeeld voor de opstand van de Boheemse staten in 1618. In mijn bachelorscriptie vergelijk ik de Nederlandse Opstand en de Tachtigjarige Oorlog met de Boheemse Opstand. In het eerste deel van mijn werk besteed ik aandacht aan de historische ontwikkeling in beide landen, die uiteindelijk leidde tot het ontstaan van revoluties in beide landen. Ik bespreek ook kort de religieuze ontwikkeling. Het tweede deel van mijn werk beschrijft de omstandigheden vlak voor het begin van beide revoluties en daarna onderzoek ik hun ontwikkeling. Een kort onderdeel van mijn scriptie is gewijd aan de geschiedenis van de wederzijdse relaties tussen de Bohemen en de Nederlanden voor en tijdens de revoluties. In het laatste deel beschrijf ik de mate waarin de Tsjechen hun Nederlandse model hebben geïmiteerd.

Bij het schrijven van dit bachelor scriptie heb ik ongelijksoortige literatuur gebruikt. Voor het onderzoek van Nederlandse geschiedenis vóór de Tachtigjarige Oorlog, gebruikte ik vooral de Tsjechischtalige monografie *Dějiny Nizozemska* geschreven door Han van der Horst en Iveta Coufalová. Ik heb ook de publicatie *Vilém Oranžský* van Bedřich Šindelář gebruikt, die een gedetailleerde biografie van Willem van Oranje is. Ik gebruikte ook de enorm uitgebreide publicatie van Jonathan Israel: *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806*, die onder andere de Tachtigjarige Oorlog omvat maar ik bracht het grootste deel van mijn tijd door met *De last van veel geluk* van Arie Theodorus van Deursen, die de Tachtigjarige Oorlog en de Gouden Eeuw van Nederland uitvoerig beschrijft. Voor de periode van de Tsjechische geschiedenis vóór de Boheemse Opstand gebruikte ik de feitelijke en objectieve *publicatie Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí* van Rychlík en Penčev. Voor de periode vlak voor de defenestratie en tijdens de Boheemse Opstand heb ik het boek van Jan Pavel Kučera *8.11.1620 – Bílá Hora: o potracení starobylé slávy české* gebruikt, die de opstand zeer uitvoerig onderzoekt zonder het nationale pathos die deze opstand vaak omringt. De

publicaties van Josef Polišenský hebben mij ook enorm geholpen bij het schrijven van mijn thesis. De eerste hiervan, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*, plaatst de Boheemse Opstand in de Europese context en bespreekt ook de gevolgen van de opstand voor de Tsjechische maatschappij van verschillende perspectieven. Het tweede werk dat ik van hem gebruikte was de Engelstalige *Tragic Triangle*, die zich bezighoudt met de samenhang van de Boheemse, Nederlandse en Spaanse politiek. De relaties tussen de Tsjechen en de Nederlanders van het begin tot de 16e eeuw worden ook behandeld door Nicolette Mout in *Bohemen en de Nederlanden in de zestiende eeuw*.

Er moet ook op worden gewezen dat ik ook werd geholpen door verschillende onbepaalde internetbronnen, zoals Wikipedia, die mij hielpen bij de transcriptie van Tsjechische namen en allerlei terminologie naar het Nederlands.

1. De Nederlanden voor de revolutie

1.1 De geschiedenis van Nederland

Het gebied van het hedendaagse Nederland en België werd al 250.000 jaar geleden bevolkt door de voorloper van de mens. Dat weten we dankzij de archeologische vondsten. De eerste geschreven bronnen over de bevolking van het gebied komen uit de Romeinse tijd. De expansieve Romeinen kwamen in contact met Keltische en Germaanse stammen in het gebied tijdens hun kolonisatie. Steden zoals Maastricht (Traiectum ad Mosam), Nijmegen (Noviomagus) en Utrecht (Traiectum ad Rhenum) hebben een Romeinse oorsprong. Lokale stammen werden gewelddadig geïntegreerd in het Romeinse rijk. De integratie bracht een economische ontwikkeling met zich mee. Bovendien dienden veel Germanen in Romeinse legioenen. Het bestuur van de Romeinen was niet probleemloos. Ze moesten enkele Germaanse opstanden oplossen. De Bataafse Opstand onder leiding van Julius Civilis in het jaar 69/70 AD is de bekendste (Van der Horst 2005: 7-25).

Een grote verandering was de aankomst van de Franken die de lokale bevolking tijdens de derde eeuw deels vervingen. Tijdens de vierde eeuw namen de stammen rond de Rijn en Maas het christendom over. Een onvermogen om de eigen grenzen te beschermen vertoonde zich in het hele West-Romeinse Rijk. De Romeinse legioenen verlieten het gebied van Nederland in het begin van de vijfde eeuw en stonden het bestuur aan de Franken af. Het verval van het Rijk vertoonde zich eveneens in het verval van de cultuur. Het bestuursstelsel ontbond zich. Koningen werden nu de hoogste heersers en ze benoemden ambtenaren die kleinere delen van het land voor de koning beheerden. Dit systeem noemen we feodalisme. Deze ambtenaren (graven) kregen steeds meer invloed in het gebied rond Rijn en Maas en begonnen het land als erfelijk te beschouwen. Keizers probeerden dat te verhinderen door aanstelling van bisschoppen als hertogen omdat bisschoppen geen erfgenamen mochten hebben. De kerk had dus een groot aandeel in het bestuur (Van der Horst 2005: 25-43).

Al in de tiende eeuw begon de poging van de mens om het drassige land te cultiveren. Het droogmaken van het land verhoogde het inkomen en de invloed van de heersers en de kerk. De heersers in het gebied kregen dus steeds meer autonomie. Het beste voorbeeld is het geschil tussen graaf Dirk III van Holland en keizer Hendrik II. De Hollandse graaf stelde in 1015 zonder de toestemming van de keizer een tol bij Vlaardingen in. Hendrik probeerde dat met geweld op te lossen maar hij verloor in 1018 de Slag bij Vlaardingen tegen Dirk en moest een toegeving doen. De Slag bij Vlaardingen is ook een voorbeeld dat kennis van het drassige

land rond de monding van Rijn belangrijker is dan het aantal soldaten in veldslagen in het gebied (Van der Horst 2005: 48-49).

Vanaf de twaalfde eeuw groeide de invloed van de steden. De toename van de inwoners leidde tot verhoging van opbrengst en de geldeconomie verving de ruileconomie. Vooral Vlaanderen was succesvol. De lakenindustrie in Vlaanderen groeide zo snel dat wol uit Engeland moest worden gehaald. In de tweede helft van de dertiende eeuw had Brugge 40.000 inwoners en Gent zelfs 60.000 inwoners. Ze waren dus een van de grootste steden in Europa (Van der Horst 2005: 58-59).

In Holland continueerde de cultivering van het land steeds sneller, systematischer en gevorderder. De kolonisatie werd door de graven van Holland ondersteund. Dit legde de basis voor de toekomstige overheersing van Holland in het noorden van de Nederlanden. Holland begon te concurreren met Vlaanderen en Brabant (Israel 1995: 10-15). De kolonisatie ging hand in hand met stichting en ondersteuning van steden. De graven realiseerde zich dat hun ondersteuning noodzakelijk is. Een voorbeeld is het succes van graaf Floris V van Holland en hertog Jan I van Brabant (Van der Horst 2005: 64-65).

In de helft van de veertiende eeuw was Holland verdeeld door de strijd tussen twee facties, de Hoeken en de Kabeljauwen. De strijd om macht duurde in verschillende intensiteit tot het eind van de vijftiende eeuw. Vergelijkbare conflicten vonden plaats in andere regio's zoals de Klauwaarts tegen de Leliaerts in Vlaanderen, de Vetkopers tegen de Schieringers in Friesland en de Lichtenbergers tegen de Lokhorsten in Utrecht (Israel 1995: 20-21).

De gefragmenteerde graafschappen en hertogdommen begonnen langzaam te fuseren aan het einde van de 14^e eeuw. Vlaanderen werd door Filips II de Stoute, hertog van Bourgondië geërfd. De machtsovername was probleemloos omdat Filips II alle rechten van de onderdanen bevestigde. Zijn zoon Filips de Goede ging met de toegeeflijke tactiek door. Hij kreeg controle over andere gebieden. Hij kreeg zo Namen (1421), Henegouwen (1428), Holland en Zeeland (1432),

Figuur 1: Filips de Goede

Luxemburg (1451) en Gelderland (1473) in bezit. Hertog Filips stelde nieuwe instellingen in om alle verschillende landen makkelijker te beheren. Filips stichtte de Grote Raad en de Staten-Generaal in 1464. Filips' meest vertrouwde adviseurs waren leden van de nieuwe Orde van het Gulden Vlies (Van der Horst 2005: 83-92).

Filips' zoon Karel de Stoute was een heel andere persoon. Zijn autoritaire aard, oorlogen, pogingen om oude rechten van zijn onderdanen af te schaffen en nieuwe belastingen waren erg onpopulair. Karel viel in de Slag bij Nancy in 1477 (Israel 1995: 27-28). Zijn enige dochter Maria erfde het land in een chaos. Maria kreeg te maken met ontevredenheid en protesten in de Nederlanden, Bourgondië werd door Frankrijk geannexeerd. Om de onderdrukking van haar rechten te voorkomen, werd Maria gedwongen door Staten-Generaal tot goedkeuring van het Groot Privilege. Door haar huwelijk met Maximiliaan van Oostenrijk verkregen de Habsburgers het bestuur over de Nederlanden. Het Habsburgse huwelijksbeleid was succesvol ook in latere generaties. Maria's en Maximiliaans zoon Filips de Schone trouwde met erfgename van Spanje Johanna van Castilië. Hun zoon Karel werd zelfs de keizer van het Heilige Roomse Rijk. De keizer moest problemen oplossen in heel Europa. Nederland werd door landvoogden (zijn tante Margaretha van Oostenrijk en zijn zus Maria van Hongarije) geregeerd. De crisis begon na de abdicatie (1556) en de dood (1558) van de keizer (Van der Horst 2005: 106-111).

1.2 Reformatie in de Nederlanden

Net als in de rest van Europa vond de reformatie plaats ook in Nederlanden. De reformatie in Nederlanden volgde de traditie van de Moderne Devotie. De Moderne Devotie was een spirituele beweging die aan het eind van de 14e eeuw is ontstaan. Deze werd opgericht op basis van de leer van Geert Grote en legde nadruk op de innerlijke ontwikkeling van het individu, zelfdiscipline en persoonlijke relatie met God. De belangrijkste ideeën van de Moderne Devotie worden samengevat in het werk *De imitatione Christi* van Grote's leerling Tomas a Kempis. De beweging vond steun vooral onder de bourgeoisie. Ideeën van de Moderne Devotie bevorderden het leven in gemeenschappen die vergelijkbaar zijn met kloosters. De beweging was nog niet in tegenspraak met de katholieke kerk.

In de geest van de Moderne Devotie groeide ook Desiderius Erasmus op. Erasmus is een van de belangrijkste vertegenwoordigers van het humanisme in Nederlanden. Hij betwijfelde de Vulgaat en creëerde zijn eigen editie van de Bijbel. Hoewel Erasmus veranderingen in de kerk

ondersteunde, bleef hij zijn hele leven een katholiek. Hij was in onmin met de hervormer Luther (Van der Horst 2005: 98-100). Maar Luther was erg populair in Nederland. De stedelingen waren erg geïnteresseerd in zijn leer. Deze leer was toegankelijk dankzij de uitvinding van boekdrukkunst maar de katholieke keizer Karel V toonde echter geen sympathie voor het lezen van Luther. Hij bracht de inquisitie naar de Nederlanden. In Nederlanden begonnen boeken te branden, gevolgd door de eerste mensen. Vooral de anabaptisten werden zwaar vervolgd maar de reformatie verspreidde zich verder. Het calvinisme nam het over in het midden van de 16e eeuw en werd de grootste religieuze stroming in Nederlanden (Israel 1995: 97-105).

2. Tsjechische landen voor de revolutie

2.1 Geschiedenis van de Tsjechische landen

Net als in Nederland zijn de Kelten de eerste etnische groep die bij naam in het Boheems Massief bekend is. Het gebied werd bewoond door de stammen van de Boii, Volci en Tectosages. De Romeinen gaven het land de naam Boiohaemum (Het land van Boii). Dit is hoe de latere naam Bohemia is gemaakt. In de 1^e en 2^e eeuw werden de Kelten vervangen door de Germanen en sinds de 6e eeuw vestigden de Slaven zich in het gebied. Anders dan in Nederland werd het Tsjechische grondgebied nooit door de Romeinen bewoond. Geen enkele etnische groep nam het christendom van de Romeinen over (Rychlík & Penčev 2018: 27-37).

De Slaven waren niet verenigd in één land. Voor een tijd verenigden ze zich onder de Frankische koopman Samo in de 7e eeuw, maar deze stamunie werd ontbonden na zijn dood. Een vastere staat was het Groot-Moravische Rijk in de 9e eeuw. Tijdens deze periode begon de kerstening van het gebied. Het christendom kwam uit twee richtingen – Beieren en het Byzantijnse rijk. De acceptatie van het christendom was gerelateerd aan de strijd om de macht binnen het Groot-Moravische Rijk. Vorst Rastislav nodigde de Byzantijnse monniken Constantijn en Methodius uit om het christendom in Moravië te verspreiden maar de opvolger van Rastislav, Svatopluk, verdreef de leerlingen van Methodius en Constantijn en oriënteerde zich alweer op het westelijke deel van de kerk. Na het grote schisma bleef het Tsjechische gebied in de Rooms-Katholieke kerk (Rychlík & Penčev 2018: 37-49).

Het grote Moravische rijk stortte in het begin van de 10^e eeuw in. In die tijd begon de Tsjechische staat geboren te worden. De stammen in Bohemen begonnen zich te verenigen onder de dynastie van de Přemysliden. De moord op hertog Václav, in het Latijn Wenceslaus, was van onschatbare waarde voor de jonge Tsjechische staat. Wenceslas de Heilige werd een beschermheilige en symbool van de jonge Tsjechische staat (Rychlík & Penčev 2018: 50-59).

De Tsjechische hertogen Boleslav I en Břetislav I voegden Moravië aan hun hertogdom toe. Bij het verenigen van Tsjechië waren de Přemysliden meedogenloos. De uitroeiing van de hele concurrerende families (Slavníks, Vršovci) werd bijna een familietraditie. Deze praktijken zijn ook overgedragen op de Přemysliden zelf. De hele 11^e en 12^e eeuw waren in de geest van de strijd tussen de Přemysliden onderling. Het hertogdom Bohemen werd de vazal van de Duitse keizer omdat veel Přemysliden hulp zochten bij de keizers. De bemoeienis van de keizer en de broedermoordoorlogen eindigde symbolisch met de verzoening van de broers Ottokar en Wladislaus Hendrik. Van de keizer ontving Ottokar de

promotie van het Boheemse hertogdom naar een koninkrijk en de keizer bevestigde het recht van de Tsjechische adel om zijn eigen heerser te kiezen via de Gouden Bul van Sicilië (Rychlík & Penčev 2018: 59-83).

De dertiende eeuw was in de geest van de ontwikkeling van het Koninkrijk Bohemen. Veel dorpen en steden werden gesticht. De burgerij heeft grote invloed gekregen. De kolonisten kwamen voornamelijk uit Duitsland. De Přemysliden hebben nieuwe monetaire en wettelijke hervormingen doorgevoerd. Praag is een van de centra van cultuur in Centraal-Europa geworden. Minnezangers en andere kunstenaars werden verwelkomd aan het hof van de Tsjechische koning. De ambities van de Přemysliden groeiden hand in hand met hun kracht. De koningen Wenceslas I en Ottokar II bezaten het gebied tussen Wenen en de Adriatische Zee voor een tijd. Koning Wenceslas II verenigde de Boheemse, Poolse en Hongaarse koninkrijken tot een persoonlijke unie door tactvolle diplomatie. De Přemysliden stierven onverwacht in 1306 uit door de moord op de zeventienjarige koning Wenceslas III in Olomouc, tijdens een oorlogscampagne naar Polen (Rychlík & Penčev 2018: 89-106).

De strijd om de Tsjechische kroon werd uiteindelijk gewonnen door Jan van Luxemburg – de zoon van de Duitse keizer. Koning Jan was niet geïnteresseerd in de administratie, maar voegde Silezië bij het Koninkrijk Bohemen en hij kreeg de titel van de keizer voor zijn zoon Karel.

Keizer Karel IV zorgde nauwgezet voor zijn Přemyslidse erfenis. Praag werd de hofstad van het Heilige Roomse Rijk, er werd onder andere een universiteit gesticht. Karel verwierf een aanzienlijk gebied en creëerde de Landen van de Boheemse Kroon, bestaande uit Bohemen, Moravië, Silezië en Opper- en Neder-Lausitz. Zijn zoon Wenceslaus IV kwam in 1378 op de troon. Wenceslaus IV was niet bekwaam genoeg om de problemen van zijn tijd op te lossen. De autoriteit van de katholieke kerk werd ondermijnd door het Westers Schisma, de Tsjechische munteenheid werd gedevalueerd door de inflatie. De Tsjechische staat verkeerde in een crisis

Figuur 2: Karel IV

(Rychlík & Penčev 2018: 108-123).

Een cruciaal moment voor de Tsjechische geschiedenis was de verbranding van Meester Jan Hus in 1415, die kritiek had op de omstandigheden in de kerk. Jan Hus had veel aanhang (radicalen en gematigde Utraquisten) in Bohemen die na zijn dood in opstand kwamen. De opstand leidde tot de Hussietenoorlogen, die het land verwoestten. Verschillende kruistochten werden tegen de Hussieten geleid, maar alle werden verslagen. De oorlog eindigde in 1434 met de nederlaag van radicale Hussieten en een broze vrede tussen gematigde Hussieten en Katholieken. Het resultaat van de oorlog was de verzwakking van de macht van de kerk en de toename van de macht van de adel, die kerkbezit had toegeëigend (Rychlík & Penčev 2018: 132-155).

De Tsjechische koning Georg van Podiebrad nam deel aan de wederopbouw van het land en verhief het land op internationaal niveau, maar aan het einde van zijn regering werd de helft van het land overheerst door koning Matthias Corvinus van Hongarije, die ook werd gekroond tot de Tsjechische koning. Na de dood van George werd Vladislav II uit de Poolse dynastie van de Jagiellonen tot de koning gekozen. Na de dood van Matthias werd Vladislav ook tot koning van Hongarije gekozen. De Jagiellonen-dynastie creëerde dus een personele unie van Bohemen en Hongarije. De Jagiellonen-tak van het geslacht op de Tsjechische troon stierf uit door de dood van koning Lodewijk in de slag bij Mohács in 1526. De Tsjechische en Hongaarse adel koos vervolgens de zwager van Lodewijk, Ferdinand I van Habsburg als de nieuwe koning. Hij vormde dus de basis van de Habsburgse heerschappij, die pas in 1918 onderging (Rychlík & Penčev 2018: 162-179).

Aan het begin van de regering van de Habsburgse dynastie bekeerde het grootste deel van de bevolking zich tot het protestantisme. Ferdinand I probeerde een leger te verzamelen tegen protestanten in de Schmalkaldische Oorlog. Daarom brak in Bohemen een opstand uit, maar die eindigde abrupt met de overwinning van de katholieken in de Smalkaldische Oorlog. Keizer Maximilian II was een tolerante heerser en hij beloofde Tsjechische protestanten zich te houden aan de Confessio Bohemica, de geloofsbelijdenis van de protestantse bewegingen in het Tsjechische koninkrijk. Onder druk van de adel bevestigde keizer Rudolf II de vrijheid van godsdienst door de zogenaamde Majesteitbrief. Dit was de laatste concessie die de protestanten hadden bereikt voor het uitbreken van de Standenopstand (Rychlík & Penčev 2018: 179-198).

2.2 Reformatie in de Tsjechische landen

De tekenen van de Reformatie verschenen relatief vroeg in het koninkrijk Bohemen. Jan Hus wordt de voorloper van de Reformatie genoemd. Johannes Hus volgde de ideeën van John Wyclif op, maar ook van zijn voorgangers in Praag – Johannes Milicius, Konrad von Waldhausen en Thomas van Stítné. Hus bekritiseerde de verkoop van aflaten, eiste de terugkeer van de kerk naar armoede en promoveerde ook het idee van predestinatie. Voor zijn ideeën werd Hus in Konstanz op de brandstapel verbrand. De Hussieten-beweging was niet verenigd. De radicale Hussieten stelden het gedachtegoed van Hus boven alles, terwijl de Utraquisten bereid waren een compromis te sluiten met katholieken. Onder de Hussieten-beweging bevonden zich ook de verschillende sekten van de Chiliasten, Picarden en Adamieten. Deze sekten werden al snel door de Hussieten zelf vernietigd (Rychlík & Penčev 2018: 123-129).

In de tweede helft van de 15^e eeuw ontstond er een nieuwe kerk uit het Hussitisme – de Evangelische Broedergemeente, die wat ideeën betreft leek op het calvinisme. Het lutheranisme is zich sinds de 16^e eeuw begonnen in het Tsjechische koninkrijk te verspreiden. De Hussieten daarentegen begonnen hun betekenis te verliezen. Een deel van de Hussieten bekeerde zich tot de nieuwe protestantse bewegingen en een deel van hen was voorgoed verzoend met de katholieke kerk. In 1575 kwamen de Tsjechische protestanten de Confessio Bohemica overeen, die de basis werd voor de legalisatie van de protestantse kerk in het Tsjechische koninkrijk. De Tsjechische protestanten werden in 1609 officieel gelegaliseerd (Rychlík & Penčev 2018: 168-189).

3. De opstanden

3.1 De Tachtigjarige Oorlog

Na de troonsafstand van zijn vader, Karel, in 1555, besteedde de compromisloze katholieke Filips II de troon van Spanje. Hij erfde alle titels van zijn vader behalve één. Filips' oom Ferdinand I werd de keizer van het Heilige Roomse Rijk. Naast de titels erfde Filips zijn vaders schulden en de kostbare oorlog met Frankrijk, dat zich bedreigd voelde door een Habsburgs machtsgebied. De koning regeerde niet rechtstreeks in Nederlanden, net zoals zijn vader had hij een landvoogd had aangesteld om in zijn plaats te regeren. Tijdens de oorlog met Frankrijk leidde de ervaren krijger Emanuel Filibert van Savoye de aanval op Frankrijk vanuit Nederlanden. In het leger

Figuur 3: Filips II

van koning Filips waren vermaarde Nederlanders zoals Willem van Oranje, Karel van Berlaymont en anderen. Lamoraal van Egmont onderscheidde zich in de slag bij Saint Quentin. In 1559 werd er vrede bereikt in Cateau-Cambrésis. Beide landen waren al uitgeput door de oorlog. Filips II, wiens schatkist volledig leeg was, moest tijdens de oorlog belasting heffen, maar hij kon dit niet doen zonder de toestemming van Staten-Generaal. Ze wilden de belastingen niet verhogen, en daarom legden ze de voorwaarden neer die de koning met grote afkeer moest accepteren (Van Deursen 2013: 29-35).

Filips II ondersteunde de reorganisatie van de kerk in Nederlanden. Het was de bedoeling om het land te verdelen in drie aartsbisschoppen waaronder 15 bisschoppen zouden vallen. Deze reorganisatie werd niet verwelkomd door de Nederlandse bevolking omdat het de invloed van de katholieke kerk versterkte, die de ketters doeltreffender kon vervolgen (Israel 1995: 74-76).

In 1559 noemde de koning zijn halfzus, Margaretha van Parma, als nieuwe landvoogdes in de Nederlanden. Filips II benoemde haar trouwe lokale adviseurs zoals Berlaymont en Viglius en Granvelle ook. Antoine Perrenot de Granvelle was aartsbisschop van Mechelen, een kardinaal uit 1560, en was de ware grijze eminentie van de regering van Margaretha van Parma. Als zodanig stond hij onder andere aan het hoofd van de reorganisatie van de kerk. Voor de

Nederlandse edelen die naar vergelijkbare vrijheid van godsdienst streefden, zoals in Duitsland na de Smalkaldische Oorlog of in Frankrijk na *Het Edict van Amboise* was, was de kardinaal een doorn in het oog. Filips II deed een concessie aan de edelen en Granvelle was ontheven van zijn functies in Nederlanden (Van Deursen 2013: 36-43).

Het doel van de oppositie was niet om Granvelle af te zetten, maar om de centralistische tendensen in Nederlanden te voorkomen en om de vervolging van de ketters te stoppen. De Nederlandse adel onder leiding van Willem van Oranje probeerde koning Filips ervan te overtuigen dat het vervolgen van ketters nergens toe leidt. In 1564 vertrok de katholiek Egmont naar Spanje en probeerde koning Filips over te halen de vervolging van de protestanten te stoppen maar Koning Filips bleef de protestanten nog harder vervolgen. De hoge adel stond niet alleen in zijn inspanningen (Van Deursen 2013: 43-47).

De lagere aristocratie vormde in 1555 een vereniging het *Verbond der Edelen (Compromis)*, die hetzelfde eiste als Willem van Oranje en zijn aanhangers. Willem en zijn collega's hebben zich officieel van deze vereniging afgekeerd. De hoofdpersonen waren Lodewijk van Nassau (broer van Willem), Hendrik van Brederode, Floris van Culemborg en de broers Jan en Filip van Marnix. In 1566 droegen de leden van deze vereniging hun verzoek voor bij de landvoogdes Margaretha. Ze verzochten om de edicten tegen de ketters terug te trekken. Margaretha's adviseur Berlaymont noemde de aanvragers bedelaars, in het Frans *gueux*. Dit creëerde de beroemde bijnaam *geuzen*.

Figuur 4: Willem van Oranje

Margaretha stuurde het verzoek naar de koning in Spanje en iedereen wachtte op de reactie van de koning. Ondertussen stopte de vervolging van de ketters, en de protestanten die hun overtuigingen hadden verborgen begonnen nu openlijk hun geloof te belijden. In veel steden in de Nederlanden begonnen calvinistische beeldstormen, waartegen niemand optrad.

De iconoclastische stormen verrasten veel sympathisanten van Willem en ze keerden vervolgens terug naar het kamp van de landvoogdes (Van Deursen 2013: 43-47). Koning

Filips besloot om in te grijpen en zag dit alles als verraad en rebellie tegen zijn persoon. Hij stuurde Fernando Álvarez de Toledo, de hertog van Alva, die de opstand zou moeten verpletteren. Willem van Oranje verwachtte geen genade en vluchtte samen met andere emigranten naar het buitenland. Zijn naaste medewerkers, de graven Egmont en Hoorne, en anderen, bleven in Nederlanden en verwachtten genade. Maar ze kregen er geen. De hertog van Alva arresteerde de meesten van hen en de rebellerende bevolking werd onderdrukt door het leger.

In Nederlanden werd een nieuwe rechtbank *Raad van Beroerten* ingesteld speciaal voor oordelen van rebellen. Deze rechtbank heeft de bijnaam *Bloedraad* verdiend vanwege zijn efficiëntie in veroordeling van beklaagden (Van Deursen 2013: 43-47). In ballingschap ontving Willem een behoorlijke hoeveelheid geld van de protestantse prinses in Duitsland waarvoor hij een leger rekruteerde dat de rebellen probeerde te helpen, maar deze poging was niet succesvol. De rebellen in Nederlanden, geleid door Willems' broers, eerst wonnen in de Slag bij Heiligerlee, maar toen werden ze volledig verpletterd door Alva in de Slag bij Jemmingen. De hertog van Alva, die in 1567 Margaretha verving als gouverneur, triomfeerde. Het enige grote probleem waren de zee-geuzen, een vloot kapers die de Spanjaarden bij elke gelegenheid aanvielen. Deze kapers waren verankerd in buitenlandse havens van Engeland of Frankrijk. De hertog van Alva begon hervormingen. In aanvulling op de enige toegestane religie – het katholicisme – is de hervorming van de administratie van de kerk inderdaad begonnen. De hertog van Alva heeft ook nieuwe, hoge en ook zeer onpopulaire belastingen geïntroduceerd die bij de bevolking weerstand hebben opgeroepen (Van Deursen 2013: 60-69).

In 1572 leek het erop dat de opstand voorbij was. Zelfs koningin Elizabeth had de geuzen uit haar havens verdreven als teken van de goede wil jegens koning Filips. De geuzen onder het bevel van admiraal Lumey, die geen plaats hadden om te ankeren, veroverden op 4 april 1572 de havenstad Den Briel. De verovering van deze stad zorgde voor een kettingreactie. Binnen een paar maanden braken er anti-Spaanse opstanden uit, met name in Holland en Zeeland, maar ook in Gelderland, Friesland en Overijssel en in de zuidelijke steden. Een gezamenlijke schatkist werd opgericht in Dordrecht om de Spanjaarden te bestrijden, en de hervormde religie werd erkend als de enige toegelaten. De watergeuzen werden terzijde geschoven en Willem van Oranje kwam uiteindelijk aan het hoofd van de opstand (Van Deursen 2013: 74-80).

De hertog van Alva stuurde een leger onder het bevel van zijn zoon, Don Frederik, tegen de opstandige steden. De troepen moesten niet alleen het territorium heroveren, maar ook terreur bij de bevolking veroorzaken. Mechelen, hoewel het zich vrijwel onmiddellijk overgaf, werd 3 dagen geplunderd, een deel van de bevolking van Zutphen werd uitgeroeid. Alva domineerde opnieuw bijna heel de Nederlanden behalve Holland en Zeeland. Na de verovering van Naarden werd de gehele bevolking uitgeroeid. Angst voor Alva zorgde ervoor dat Haarlem zich gedurende 8 maanden fel verdedigde. De belegering in Alkmaar mislukte omdat de geuzen de dammen hadden doorgestoken. De Spanjaarden probeerden toen om Leiden uit te hongeren. Willem wist de blokkade te doorbreken en leveringen naar de uitgehongerde stad te vervoeren. De Spanjaarden moesten zich terugtrekken. Dankzij zijn vasthoudendheid kreeg Leiden van Willem het recht om een universiteit te stichten, dat de stad graag gebruikte. Veel protestantse priesters werden later opgevoed aan de Universiteit van Leiden (Israel 1995: 177-183).

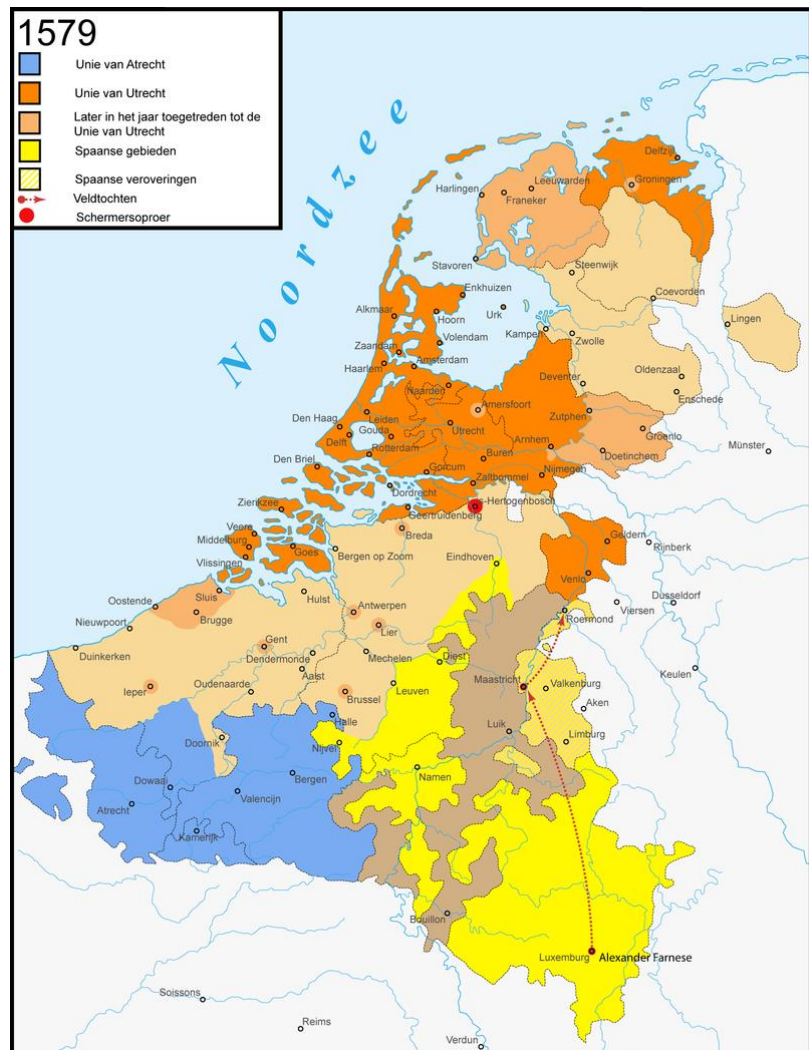
De hertog van Alva werd in 1573 vervangen door Luís Zúñiga y Requesens als landvoogd van Nederlanden, omdat de harde aanpak van Alva faalde. Requesens schafte de ergste belastingen af die Alva aan de Nederlanden had opgelegd en verklaarde een amnestie (van der Horst 2005: 130). Hij probeerde ook vrede te sluiten met de rebellen omdat Filips wanhopig op zoek naar geld was. De oorlog was erg duur, en niet alleen die in Nederlanden, maar ook de oorlog met de Turken in de Middellandse Zee. In 1575 moest Filip een bankroet verklaren. Requesens ontving wat geld van de bankiers van Antwerpen waarmee hij een goede relatie had, maar na zijn dood in 1576 kregen soldaten geen geld meer. Het Spaanse leger kwam vervolgens in opstand en plunderde, onder andere, Antwerpen. Dit tekeergaan van de *Spaanse furie* verzwakte verder de invloed van de koning in Nederlanden (Israel 1995: 184-187).

De vertegenwoordigers van de Staten-Generaal van alle provincies verzamelden zich zonder toestemming van de koning in Gent en stemden met de rebellenprovincies in met een gezamenlijke optreden tegen het Spaanse leger dat plunderde. Er werd ook afgesproken dat in Holland en Zeeland de protestantse religie werd erkend, de andere provincies katholiek zouden blijven. De landvoogd mocht geen leger hebben en alle buitenlandse soldaten moesten vertrekken. Dit is bekend als de Pacificatie van Gent (Van Deursen 2013: 94-99).

De halfbroer van de koning, Don Juan d'Austria werd de nieuwe landvoogd van Nederlanden. Hij had geen andere keus dan de pacificatie van Gent te accepteren. Hij accepteerde alleen de eis van de Hervormde Kerk in Holland en Zeeland niet. De Pacificatie leidde echter niet tot vrede. Don Juan bouwde het leger opnieuw op in Namen. De Staten-Generaal wilden de

koppige Don Juan niet als de landvoogd, maar ze wilden niet zomaar scheiden van koning Filips. Daarom kozen ze de jonge Matthias van Oostenrijk als een nieuwe landvoogd, maar hij was slechts een marionet in hun handen. De vrijheid van godsdienst werd ook niet vervuld en protestantse radicalen kwamen zelfs aan de macht in de katholieke gebieden (Irsael 1995: 186-196).

Don Juan stierf in de herfst van 1578 en de zoon van Margaretha van Parma, Alessandro Farnese, werd de nieuwe landvoogd. Farnese maakte gebruik van de tegenstellingen tussen katholieken en protestanten in de Staten-Generaal, en een unie van katholieken werd gevormd in de stad Atrecht. Een paar weken later verenigde de Unie van Utrecht de protestantse provincies. Farnesse begon het verloren gebied terug te winnen. In tegenstelling tot zijn voorgangers liet hij echter het protestantse deel van de bevolking vrij vertrekken (Van Deursen 2013: 103-108).

Figuur 5: Unie van Atrecht en Unie van Utrecht

Alles begon in de richting van de definitieve uitsplitsing van Nederlanden in twee delen te gaan. In 1580 werd Willem van Oranje vogelvrij verklaard en koning Filips zette een beloning op zijn hoofd. Willem van Oranje reageerde door de *Apologie* (verontschuldiging) te publiceren waarin hij zijn acties verdedigde. In 1581 werd het zogeheten *Placcaet van Verlatinghe* uitgevaardigd. Door dit revolutionaire document hebben de noordelijke provincies Filips II afgezet als hun soevereine heerser, wat echt ongehoord was in de wereld.

De Staten-Generaal kozen een nieuwe landvoogd, Frans van Anjou, de broer van de Franse koning, om in zijn plaats te regeren. Maar toen hij zich realiseerde dat hij, net als Matthias, een marionet was, vertrok hij, want hij had vrijwel geen echte macht. Zijn poging om meer macht te krijgen door een militaire staatsgreep mislukte en hij stierf in 1584. In hetzelfde jaar stierf ook Willem van Oranje na de aanslag van de katholieke fanaticus Balthasar Gerard. Ondertussen heeft de hertog van Parma de zuidelijke provincies heroverd. Het onafhankelijke Nederland is daarmee gekrompen tot de provincies Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland en Veluwe (Van Deursen 2013: 109-120).

De Spanjaarden namen aan dat de opstand zou breken met de dood van Willem van Oranje. Zijn tweede zoon, Maurits van Oranje, kwam in 1585 op zijn plaats. Johan van Oldenbarnevelt werd in ongeveer dezelfde tijd landsadvocaat. De samenwerking van deze twee mannen verving Willem van Oranje zonder problemen. Ondertussen bleven de Staten-Generaal op zoek naar een nieuwe landvoogd van Nederlanden. De plaats werd eerst aangeboden aan de koning van Frankrijk, die de grootste Habsburgse rivaal was, maar hij accepteerde het aanbod niet (Israel 1995: 216-219).

De Staten-Generaal wendden zich tot koningin Elizabeth van Engeland. Ze wilde de open oorlog met Spanje vermijden, dus accepteerde ze Nederlanden alleen als haar protectoraat en stuurde een militair contingent van ongeveer 6000 man naar Nederlanden om te helpen tegen het offensief van Parma. In 1585 werd Robert Dudley, hertog van Leicester, landvoogd. Maar hij had bijna geen echte macht. De Staten-Generaal wilden hun bevoegdheden niet opgeven ten gunste van de gouverneur. Omdat de meeste oorlogskosten werden betaald door Holland en Zeeland, hadden deze provincies bovendien een belangrijke stem in belangrijke zaken. Bovendien had hij bijna geen sympathie. Zijn militaire pogingen tegen Parma faalden, en twee van zijn commandanten deserteerden openlijk. Door de zuidelijke provincies te blokkeren probeerde hij het leveren van voorraden aan de Spaanse kant te stoppen, maar het beschadigde ook de Nederlandse handelaren, die handelden met het gebied. Na een mislukte coup poging verliet hij Nederlanden voorgoed (Van Deursen 2013: 123-128).

De Staten-Generaal hebben nu pogingen met buitenlandse landvoogden opgegeven. Zo werd in 1588 de Republiek van de Zeven Verenigde Provinciën gevormd, bestaande uit 8 regio's – Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Friesland, Drenthe en Groningen. De Staten-Generaal namen de leiding van Nederlanden voorgoed over, waaronder de Hollandse, die werden vertegenwoordigd door het landsadvocaat Oldenbarnevelt, speelden een belangrijke rol. Drenthe had geen vertegenwoordiging onder de Staten-Generaal, omdat het

erg dun bevolkt was en geen economisch belang had. Tegelijkertijd begon het geluk zich naar de Nederlanden te keren. Tussen Engeland en Spanje brak een lange, open oorlog uit, die begon met een catastrofale nederlaag van de Spaanse Armada. De protestant Hendrik IV van Navarra werd de nieuwe koning van Frankrijk na de dood van koning Hendrik III. Daarmee begon opnieuw de oorlog tussen de hugenoten en de katholieken in Frankrijk. Koning Filips II ondersteunde openlijk de katholieke partij. De hertog van Parma kreeg de opdracht om zich voornamelijk met dit conflict bezig te houden (Israel 1995: 233-241).

De jonge republiek kreeg ruimte voor een tegenoffensief. Maurits van Oranje werd de hoogste militaire commandant en begon het leger te hervormen. Maurits hield zich bezig met de studie van de constructie van vestingwerken, de belegeringstechnieken en de mars van de troepen. In het leger introduceerde hij een gestandaardiseerd kaliber en ook harde discipline. In ruil daarvoor kon hij de soldaten een vast salaris beloven dat de jonge republiek genereus had gefinancierd. Dit alles werd weerspiegeld in de successen op het slagveld. Maurits was bijzonder succesvol in de belegering van steden. In de jaren negentig, die

Figuur 6: Maurits van Oranje

bekend zijn als *de Tien jaren*, heroverde hij vele steden in de provincies Gelderland, Overijssel, Drenthe, Groningen en Noord-Brabant. Steden met sterke fortificaties zoals Breda, Nijmegen, Steenwijk of Groningen werden veroverd. Maurits werd door de Staten-Generaal en Oldenbarnevelt gedwongen tot een riskante campagne in Vlaanderen maar de superioriteit van Nederlanden werd ook weerspiegeld in de overwinning bij de Slag om Nieuwpoort in 1600. De overwinning, hoewel beroemd, was voor niets. Maurits miste de middelen voor een nieuwe opmars (Van Deursen 2013: 129-135).

De jaren negentig waren in de geest van verdere personele veranderingen. Na de dood van hertog van Parma werd Albrecht van Oostenrijk de nieuwe landvoogd en in 1598 werd Filips III de nieuwe koning van Spanje. Albrecht van Oostenrijk begon ook met hervormingen van het Spaanse leger, hiervoor had hij de Italiaanse generaal Ambrogio Spinola in dienst. De

opmars van de Nederlandse troepen stopte. Het werd ook veroorzaakt door de Spaanse wapenstilstand met Engeland en Frankrijk, Spanje kon zich opnieuw richten op Nederlanden. De algemene oorlogsuitputting veroorzaakte dat in 1607 vredesbesprekingen begonnen. Spanje was echter nog niet bereid om de soevereiniteit van Nederlanden volledig te erkennen, en dus werd er voorsnog een 12-jarige wapenstilstand gesloten in 1609, bekend als het Twaalfjarig Bestand (Van Deursen 2013: 171-176).

De 17^e eeuw staat algemeen bekend als de gouden eeuw van Nederlanden. De Republiek werd beschouwd als een van de rijkste gebieden in Europa. De economische boom werd ondersteund door handelsroutes naar Oost-Indië onder auspiciën van VOC. De Republiek werd een koloniale supermacht. De steden groeiden omdat mensen naar Nederlanden verhuisden voor werk, maar ook om religieuze redenen. Dit geldt ook voor Joden die naar Nederlanden kwamen, vooral uit Spanje en Portugal, waar ze werden verdreven. Beroemde kunstenaars zoals Rembrandt,

Figuur 7: Het Twaalfjarig Bestand

Rubens, Cats en Hooft waren

in deze eeuw actief in Nederlanden. De jonge republiek had echter veel problemen. Nederlanden moest vechten voor internationale erkenning, want het was technisch nog steeds eigendom van Spanje. Van Oldenbarnevelt begon zijn populariteit te verliezen, onder andere vanwege zijn focus op Frankrijk, dat toen begon samen te komen met Spanje. Evenmin steunde hij de hugenotenopstand in Frankrijk. De periode van het Twaalfjarig Bestand was

ook cruciaal voor het herstel van de Spaanse Nederlanden. De economie van Vlaanderen was zwaar beschadigd door de oorlog en door de emigratie van de niet-katholieke bevolking naar het noorden. Onder Albrecht en Isabella, die volgens het plan van Filips II een nieuwe tak van de familie Habsburg zouden creëren, begon het land weer te boomen. De wederopbouw van Antwerpen werd echter gekwetst door de blokkade van de Schelde door de Nederlanders. De contrareformatie van de Spaanse Nederlanden was ook buitengewoon succesvol dankzij de hardwerkende jezuïeten (Israel 1995: 399-420).

Maar het grootste probleem was het nationale geschil tussen twee religieuze groeperingen over de predestinatie. De meer tolerante Arminianen, genoemd naar Jacobus Arminius, betwijfelden Calvijns klassieke leer van de predestinatie. Het tegenovergestelde waren de Gomaristen, genoemd naar Franciscus Gomarus, die de traditionele calvinistische houding behartigden. Van Oldenbarnevelt koos partij voor de Arminianen terwijl Maurits zich bij de Gomaristen aansloot. De machtsstrijd begon in Nederlanden. Van Oldenbarnevelt probeerde Maurits af te sluiten van de macht via De Scherpe Resolutie, die de invloed van Maurits in het leger moest verminderen. Maar deze poging mislukte en Maurits wist voldoende invloed te krijgen om Van Oldenbarnevelt in gevangenis te zetten. Hij werd een paar dagen voor het einde van de Synode van Dordrecht geëxecuteerd waarop het Arminianisme werd verboden (Van Deursen 2013: 201-218).

De oorlog met Spanje werd in 1621 weer voortgezet en is onderdeel geworden van de Dertigjarige Oorlog in termen van geschiedschrijving. Terwijl de Spaanse koning al Filips IV was, waren de commandanten in het veld nog steeds Spinola aan de Spaanse zijde en Maurits van Oranje aan de kant van Nederlanden. Aanvankelijk boekten de Spanjaarden successen. De zeeblokkade heeft de Nederlandse overzeese handel ernstig geschaad. Nederland leed ook onder verslechterende relaties met Frankrijk en Engeland. Zelfs de verhoogde belastingen waren niet genoeg om de kosten van de oorlog te dekken en dus viel Breda in 1625. Maar dit was het laatste grote succes dat de Spanjaarden hadden bereikt. In hetzelfde jaar is Maurits overleden en werd hij vervangen door zijn jongste broer Frederik Hendrik, die een offensief begon.

De hernieuwde oorlogen tussen Spanje en Engeland en Frankrijk hebben de Nederlanden opnieuw enorm geholpen. Terwijl de Nederlandse financiële situatie is verbeterd, hebben de Spanjaarden te kampen gehad met economische problemen. Voor het eerst in de geschiedenis van de oorlog konden de Nederlanders het zich veroorloven om een groter leger te houden dan de Spanjaarden. Spanje verloor Oldenzaal (1626) en Grol (1627). In 1628 slaagde de

Nederlandse admiraal Piet Hein erin om de Spaanse zilvervloot bij Cuba te overvallen en meer dan 11 miljoen gulden van de Spanjaarden te stelen. Dat was voldoende om de verovering van 's-Hertogenbosch in 1629 te financieren. Het verlies van het goed versterkte 's-Hertogenbosch was een enorme slag voor Spanje. De bereidwilligheid van de Staten-Generaal om een nieuw offensief te financieren is vervaagd. De verovering van een ander gebied was niet langer in het economisch belang van het grootste deel van de Republiek. Toch veroverde Frederik Hendrik in 1632 Maastricht. Erop volgende vredesbesprekingen mislukten. Integendeel stemden de Nederlanden in om met Frankrijk een gezamenlijke invasie van de Spaanse Nederlanden te doen. Maar de Spanjaarden verzetten zich. De laatste grote overwinning was de herovering van Breda in 1637. De vrede werd uiteindelijk in 1648 in Münster gesloten. Spanje heeft uiteindelijk Nederlanden erkend als soevereine staat, de Nederlandse blokkade van Schelde is voortgezet en Nederlanden waren nog steeds vrij om te handelen met Oost-Indië. De Nederlanden verdedigden dus alle sleutelposities en waren de uiteindelijke winnaar van de tachtigjarige onafhankelijkheidsoorlog (Van Deursen 2013: 224-239).

3.2 De Boheemse Opstand

Keizer Rudolf II die heersen in Bohemen sinds 1576 is van fundamenteel belang voor de Tsjechische geschiedenis. Hij verhuisde van Wenen naar Praag, waardoor de stad weer de hoofdstad van het Heilige Roomse Rijk werd. Zijn voorliefde voor kunst maakte van Praag een cultureel centrum en een van de centra van het maniërisme. Rudolf gaf ook de zogenaamde *Majesteitsbrief* uit en legaliseerde de *Confessio Bohemica* in 1609 en bevestigde daarmee volledig de vrijheid van religie voor de protestantse gelovigen. Hij deed dit niet omdat hij zo'n tolerante heerser was, maar omdat hij zich in een volkomen wanhopige situatie bevond, waartoe zijn ambitieuze broer Matthias hem had gebracht. Matthias veroverde Oostenrijk, Hongarije en Moravië op Rudolf. Met deze wetten zorgde Rudolf voor de steun van niet-katholieken en hield de regering in Bohemen, Silezië en Lausitz. Maar de halfgekke Rudolf verloor spoedig ook de controle in Bohemen. Hij probeerde het probleem op te lossen door huursoldaten te rekruteren, maar zij keerden zich tegen hem en plunderden in Bohemen. Rudolf verloor definitief zijn steun aan de Standen van Bohemen en werd gedwongen om troonafstand te doen in 1611. Zijn broer Matthias kwam op de troon. Rudolf stierf minder dan een jaar later. (Kučera 2003: 17-21)

besproken. Het zwakke bestuur van Rudolf II en de manier waarop de Matthias de troon besteed, verzwakte de positie van de Habsburgers in Bohemen aanzienlijk. Matthias werd gekozen zonder de mogelijke erfelijkheid van het koninkrijk te vermelden. Bovendien hadden beide monarchen geen afstammelingen. De heersers van de buurlanden raakten ook geïnteresseerd in de Tsjechische troon, en de keurvorst van de Palts als vertegenwoordiger van de Protestantse Unie bekeek de situatie met grote belangstelling. De situatie werd ook in Wenen besproken. Uiteindelijk benoemde Matthias van Habsburg zijn jongere neef Ferdinand van Stiermarken als zijn erfgenaam. Dit voorspelde niet veel goeds voor de protestanten in de Habsburgse monarchie omdat Ferdinand een overtuigd katholiek was, opgevoed door de jezuïeten.

De uitslag van de verkiezing van Matthias' opvolger in 1617 was echter vergelijkbaar met het resultaat van de algemene vergadering een paar jaar geleden. De oppositie tegen de koning bracht zijn aanpak helemaal niet op één lijn. Voor de Habsburgers was het eenvoudig om de meeste Standen te overtuigen, te intimideren of om te kopen, en dus werd Ferdinand van Stiermarken al tijdens het leven van Matthias tot de Boheemse troon gekozen. De toekomstige koning hoefde slechts in één ding concessie te doen en de *Majesteitsbrief* van Rudolf te bevestigen. (Kučera 2003: 35-61)

De katholieken die zich bewust waren van de steun van de keizer en zijn uiteindelijke opvolger, provoceeden protestanten waar ze konden. Na de sluiting van twee protestantse

kerken kwam de statenvergadering bijeen en diende een klacht in bij de landvoogden die de klacht verwierpen. De standen dienden toen rechtstreeks een klacht in bij de keizer, die deze ook verwierp. Daarnaast verbood de keizer verdere standenvergaderingen en verbrak dus de *Majesteitsbrief*.

(Polišenský 1970: 102)

Figuur 9: De Derde Praagse Defenestratie

In mei 1618 ontmoetten de radicalen die ontevreden waren met de verkiezingen (sommigen stemden een paar maanden geleden voor Ferdinand) in Praag. Met de rechtvaardiging dat de rechten van de standen werden geschonden, vielen ze op 23 mei de Praagse burcht binnen en

gooide twee koninklijke gouverneurs en de secretaris uit het raam. Alle drie overleefden met veel geluk ook het daaropvolgende schieten op hen vanuit de ramen. Zo begon de Boheemse Opstand officieel. De regering van het land werd overgenomen door een directorium van edelen en burgers. Het directorium probeerde zijn aanpak te verklaren door een apologie en beweerde dat de opstand niet tegen Matthias was gericht. Silezië en Lausitz deden mee aan de Tsjechische opstand, terwijl het katholieke Moravië weigerde deel te nemen aan de opstand onder de invloed van de gematigde Karel de Oudere van Žerotín. Het snel bijeengeroepen leger van de Standen botste al in september 1618 met het keizerlijke leger onder de leiding van de graaf van Bucquoy. Maar de generaal van de Standen Thurn werd vanaf het begin beperkt door de besluiteloosheid van de directeuren die op buitenlandse hulp vertrouwden. Frederik V van de Palts, als vertegenwoordiger van de Protestantse Unie, steunde de opstand, maar de lutheraan Johan George I van Saksen handhaafde de neutraliteit net als de koning van Engeland. Nederlanden worstelde met zijn eigen interne problemen. Onverwachte militaire hulp werd verkregen van de hertog van Savoye, die verlangde naar de Boheemse en keizerlijke kronen. De Savoyse generaal Mansfeld slaagde erin het keizerlijke Pilsen te veroveren. Dat was het enige significante succes van de staten in het jaar 1618, dat overigens nogal typerend was voor de voorzichtige manoeuvres van beide kanten. (Kučera 2003: 62-81)

Het belangrijkste probleem was het gebrek aan financiën. De directeuren waren op zoek naar geld in binnen- en buitenland. Het binnenlandse inkomen werden door inbeslagname van koninklijke en katholieke eigendommen onderhouden. Een aanzienlijk deel van de opbrengst van de confiscatie is echter door de directeuren zelf verduisterd. Ze kregen vrijwel niets uit het buitenland. Er werden ook nieuwe belastingen ingevoerd om geld te verschaffen voor de oorlog. De meeste kosten zouden door de steden worden gedragen. De adel weigerde hypocriet om meer deel te nemen. Het antagoniseerde deze twee standen verder. De directeuren waren ook volhardend op zoek naar kandidaten voor de Boheemse troon. Binnenlandse edelen als Albrecht Johannes Smiřický en Johan Georg van Jägerndorf of hertog Karel Emanuel I van Savoye behoorden tot de kandidaten. De belangrijkste kandidaten waren echter Frederik V van de Palts en Johann Georg I van Saksen. Echter, voordat de directeuren erin slaagden een nieuwe koning te kiezen stierf keizer Matthias en besteed Ferdinand II de troon. Zijn inspanningen om vrede te vinden, zelfs de belofte van de erkenning van de *Majesteitsbrief*, werden afgewezen door de radicalen aan het hoofd van het directorium, evenals de pogingen van zijn voorganger Matthias. In de lente van 1619 begon de militaire campagne van de standen naar Moravië, die vlot verliep en het leger van Thurn

veroverde de meeste steden zonder een gevecht. Het bestuur in Moravië werd vervolgens, net als in Bohemen, door de radicalen beheerst en sloot zich aan bij de Boheemse Opstand. Thurn belegerde vervolgens Wenen met de Moraviërs. Uiteindelijk moest hij zich echter terugtrekken en na de nederlaag van Mansfeld in Zuid-Bohemen zich zelfs terugtrekken naar Praag. In juli 1619 werd een Boheemse Confederatie opgericht die vergelijkbaar was met die van de Nederlandse provincies. Tegelijkertijd werd Ferdinand II uiteindelijk van de troon afgezet. Als zijn opvolger werd uiteindelijk Frederik van de Palts gekozen. (Kučera 2003: 86-117)

Frederik had echter geen haast om Praag te bereiken. Hij aarzelde of hij de Boheemse kroon zou accepteren. Zijn schoonvader Engelse koning Jacobus I adviseerde hem dat niet te doen. Zijn oom prins Maurits raadde hem juist aan het wél te doen. Hij kwam pas in november 1619 in Praag aan. Al in het begin van zijn bestuur antagoniseerde hij een groot deel van de bevolking tegen zichzelf, toen hij een beeldenstorm in Sint-Vituskathedraal uitvoerde. Er heerste ook een slechte stemming in het Tsjechische leger, dat bijna geen salaris ontving. De verkiezing van Frederik was ook een grote belediging voor de hertog van Saksen

Figuur 10: Frederik van de Palts

die het calvinisme haatte. De rebellen konden niet meer rekenen op zijn steun. De Saksische heerser zou uiteindelijk toetreden tot de Habsburgers in het conflict. Beide partijen probeerden hun posities te versterken. Oostenrijk, Hongarije en Transsylvanië traden toe tot de confederatie. Een enorme troef was de hertog van Transsylvanië Gabriël Bethlen, die verlangde naar de Hongaarse kroon. Bethlen veroverde Opper-Hongarije en belegerde Wenen opnieuw met Thurn maar Bethlen moest zich na een paar dagen terugtrekken in Hongarije om de aanval van de Polen tegemoet te treden. Thurn moest zich ook terugtrekken, want Ferdinand heeft eindelijk bondgenoten gevonden.

De keizer verenigde zijn krachten met de Katholieke Liga onder de leiding van Maximiliaan I van Beieren, ontving soldaten en geld van zijn familieleden in Spanje. Hij werd financieel gesteund door de paus. De recente kandidaat voor de Boheemse troon de hertog van Saksen trad ook toe tot de Habsburgers in ruil voor Lausitz. Ferdinand versloeg eerst het verzet van

de staten van Oostenrijk en zijn legers vertrokken rechtstreeks naar Praag. Moravië keerde zich uiteindelijk af van de opstand en stuurde geen troepen om Tsjechen te helpen. Het Hongaarse leger dat werd gestuurd door Bethlen om de Tsjechen te helpen, had vertraging en kon niet deelnemen aan de Slag op de Witte Berg.

De Standen verloren de Slag op de Witte Berg. Het Habsburgse leger was groter en niet eens een gunstiger positie op de heuvel hielp het leger van de standen. Aangezien de soldaten beroerd werden betaald, is het niet verrassend dat de soldaten hun wapens weggooiden en de strijd slechts twee uur duurde. Koning Frederik vluchtte uit Praag kort na de nederlaag en de opstand werd verslagen. De keizer slaagde erin de laatste opstandige gebieden in Moravië en Silezië enkele jaren later te veroveren. (Kučera 2003: 118-167)

Door hun rebellie bewezen de rebellen een vreselijke slechte dienst aan de standen en het protestantisme. Sommige rebellen en de eerste emigranten verlieten de Tsjechische landen samen met de koning. De leiders van de opstand die het land niet vertrokken, werden in de zomer van 1621 in Praag geëxecuteerd. Er waren grote confiscaties van het eigendom in Bohemen die een recessie hebben veroorzaakt. Moeilijke tijden begonnen voor de protestantse gelovigen. Alle niet-katholieke geestelijken werden verdreven uit Bohemen tot 1624. In de jaren 1627 en 1628 gaf Ferdinand nieuwe grondwetten uit aan de

Figuur 11: Ferdinand II

Tsjechen en vervolgens aan Moravië, bekend als *Verneuerte Landesordnung*, waarin alle protestanten het bevel hadden gekregen om het katholicisme te aanvaarden of het land binnen zes maanden te verlaten. Dus begon de grote golf van emigratie. De invloed van de standen op de regering kwam tot het einde en het absolutisme werd in Bohemen tot stand gebracht. Integendeel, nam de invloed van de katholieke kerk op de regering toe, evenals haar eigendom. Ook de steden verloren veel rechten. (Polišenský 1970: 102)

4. Bohemen en de Nederlanden

Door de grote afstand tussen Nederland en de Bohemen waren de relaties tussen de twee regio's aanvankelijk sporadisch en niet-systematisch. Er was geen reden voor de verbinding tussen de Tsjechische landen en Nederland. (Er was geen gemeenschappelijke vijand of een ander belang). De eerste gedocumenteerde zaak waarin de geschiedenis van Nederland en Bohemen met elkaar verweven was de gevangenneming van hertog Jaromír in Utrecht, die verband was met de strijd om de macht binnen het Boheemse hertogdom. In tegengestelde richting reisde Hubaldus van Luik, die de kanselier was van hertog Oldřich. Er waren ook enkele handelsbetrekkingen tussen de gebieden. Goud en zilver werden naar Nederland geëxporteerd en met name het laken ging vanuit Vlaanderen in tegenovergestelde richting. (Mout 1975: 1-21)

Het contact tussen de regio's groeide na het optreden van de Luxemburgers op de Boheemse troon. De Luxemburgers hadden hun machtsbelangen in Nederlanden en waren bloedverwant met de heersers van Nederland. De Luxemburgers verkochten het hertogdom Luxemburg aan Bourgondiërs in de 15^e eeuw. Vermeldenswaard is ook een reis van koning Georg van Podiebrads gezanten langs de hoven van Europa, die onder andere het hof van Filips de Goede in Brussel bezochten. (Mout 1975: 1-21)

De toename van contacten tussen Bohemen en Nederland begon in de 16^e eeuw. Overzeese ontdekkingen hebben tot de verplaatsing van een grote deel van de handel van de Middellandse Zee naar de Atlantische Oceaan geleid. Dit had ook gevolgen voor de landhandelsroutes in Europa. Goederen stroomden uit India, Afrika en Amerika naar Europa. De verbetering van de textiel-industrie in Engeland had ook invloed erop. Bijna alle handel ging via Antwerpen. Vanuit Antwerpen reisden handelaren over Straatsburg en Neurenberg naar Praag en verder naar het oosten. In deze eeuw begonnen veel Tsjechen geïnteresseerd te zijn in de ideeën van Desiderius Erasmus, waarmee sommigen corresponderden. De belangrijkste correspondent was de Boheemse koningin Maria van Hongarije, de vrouw van koning Lodewijk van Jagiellonen. Na de dood van koning Lodewijk verhuisde Maria naar Nederlanden, waar ze landvoogdes werd van keizer Karel V.

Het nieuws van de Nederlandse opstand bereikte natuurlijk de mensen in Bohemen, waar het verschillende reacties veroorzaakte. De grootste belangstelling voor Nederlandse aangelegenheden werd getoond door oberburggraaf Vilém van Rožmberk, die uitvoerig werd geïnformeerd over de situatie in Nederland door zijn informanten. Katholieken leunde meer

over naar de Spanjaarden. Václav Berka van Dubá bijvoorbeeld rekruteerde soldaten voor koning Filips II al in de jaren vijftig. Omgekeerd stuurde Graaf Hoogstraten een petitie tegen de Spaanse Inquisitie naar keizer Maximiliaan via Willem van Pernstein. Koning Filips II schreef ook aan Maximiliaan en vroeg toestemming om soldaten in Bohemen te rekruteren. Maximiliaan deelde echter de mening van de meeste Boheemse standen en riep op tot onderhandelingen met de rebellenprovincies. Maximiliaan weigerde ook om eigendommen van Willem van Oranje in het rijk in beslag te nemen na de eerste nederlagen van de rebellen.

Maar dat betekent niet dat hij aan de kant van de rebellen stond. Drukkers in Praag hadden een uitdrukkelijk verbod om pamfletten te drukken tegen de Spaanse koning. Koning Filips was ook op zoek naar experts in Bohemen om fortificaties te bouwen in Nederland. Een golf van mededogen werd veroorzaakt door de plundering van Antwerpen, dat ook rechtstreeks de handel met Bohemen beïnvloedde. Het schandalige was de verkiezing van Matthias van Oostenrijk als de landvoogd in Nederlanden door de rebellenprovincies. Net als in zijn latere jaren in Bohemen, raakte hij betrokken bij de intriges van de staten, wat natuurlijk niet werd gewaardeerd door de andere Habsburgers. Totdat Matthias terugkeerde naar het keizerlijke hof, stonden de twee takken van de Habsburgers op een bepaalde manier tegenover elkaar. Veel jonge Tsjechen gingen ook naar Nederland om militaire ervaring te krijgen. Een van de latere commandanten tijdens de Boheemse opstand, Petr Sedlnický of Choltice, heeft zijn eerste militaire ervaring gekregen in het leger van prins Maurits van Oranje.

Na het uitbreken van de Boheemse opstand leken de Nederlanden de ideale bondgenoot van de rebellen te zijn. De nieuwgevormde Boheemse Confederatie werd geïnspireerd door de Republiek van de Zeven Verenigde Provinciën. Maar de Nederlanden worstelden met de interne politieke crisis veroorzaakt door het conflict tussen de Arminianen en de Gomaristen en bovendien kwam Het Twaalfjarig Bestand tot het einde en Nederlanden moest voor zijn eigen veiligheid zorgen. Pas nadat Maurits van Oranje en de Gomaristen het land domineerden, zouden ze zich met Tsjechische zaken kunnen bezighouden. De militante Maurits, die ook de oom van de nieuwgekozen Boheemse koning Frederik van Palts was, probeerde steun te vinden voor de Tsjechen in de Nederlanden. De Staten-Generaal beloofden financiële steun aan de rebellen, maar die was veel kleiner dan de Tsjechen zich verbeeldden. De Boheemse staten wilden een lening van 600.000 gulden krijgen. De Staten-Generaal waren niet bereid om zo veel geld lenen maar Maurits van Oranje overtuigde ze om 50.000 gulden (in de huidige munt ongeveer € 784.000) per maand naar Tsjechië sturen met een contingent van musketiers. Uiteindelijk kwamen 1500 musketiers vanuit Nederland naar

Bohemen onder de leiding van Herman Frenck. Iets grotere versterkingen ontvingen keizer Ferdinand uit de Spaanse Nederlanden. Na de nederlaag van de Boheemse Opstand verliet koning Frederik van Palts het koninkrijk Bohemen en ging naar Den Haag, waar hij asiel vond omdat zijn Palts ook door de Habsburgers werd bezet. Samen met Frederik kwam de toekomstige echtgenote van volgende Nederlandse stadhouder Frederik Hendrik, Amalia van Solms, hofdame van de Boheemse koningin. Sommige Tsjechische protestanten en rebellen gingen samen met de koning naar Nederland. Nederland was een vrij frequente bestemming van Tsjechische ballingen in de komende jaren. De beroemdste 'Tsjechische balling Jan Amos Comenius ging in 1656 in Nederland wonen, waar hij in zijn jeugd korte tijd ook studeerde.. In Amsterdam ontmoette hij ook Rembrandt of Nicolaes Tulp. (Polišenský 1991: 39-156). Rembrandts *Portret van een oude man met gevouwen handen* uit ca. 1660, nu in het Uffizi museum in Florence, stelt waarschijnlijk Comenius voor.

5. Vergelijking van de opstanden

Op het eerste gezicht deelt de Tsjechische opstand nogal wat gemeenschappelijke elementen met de Nederlandse opstand. Allereerst was het een opstand van de protestantse bevolking van het land tegen de katholieke heerser die probeerde het land te recatholiseren. In Nederland leidde dit tot Filips' II inspanningen om het kerkbestuur effectiever te maken en net als in Bohemen speelden de jezuiten een belangrijke rol bij de recatholisatie. Zowel kleinere als grotere provocaties van de katholieken leidden vervolgens tot de opstand. In beide gevallen was het een rebellie van de standen tegen een absolute heerser, die zelfs in beide gevallen een lid van de familie Habsburg was.

Tot een bepaalde mate waren ze zich bewust van bepaalde gelijkenis in zowel Bohemen als de Nederlanden. Dit toont de levendige correspondentie tussen de twee gebieden. De eerste brief van Bohemen naar Nederland werd al in juni 1618 verstuurd. Nadat de interne problemen van de Nederlanden waren opgelost, reisde de correspondentie tussen Praag en Den Haag bijna elke maand, wat respectabel is vanwege de lange afstand. Maurits zelf probeerde hulp te zoeken voor de Tsjechen en wisselde in deze kwestie brieven met de koning van Engeland. De Boheemse standen luisterden naar de aanbeveling van Maurits toen zij zijn neef en de voorzitter van de Protestantse Liga de Frederik van Palts als de koning van Bohemen verkozen.

Maar de gelijkenis eindigt na een meer zorgvuldige blik op de twee opstanden. Op een andere blik is het bijna ongelooflijk hoe de opstanden anders waren. Een beetje anders is reeds de uitgangspremisse. Sinds de tijd van de Hussieten moesten de Boheemse koningen de niet-katholieke geloven in het Boheemse koninkrijk welwillend of niet tolereren, en het protestantisme was volstrekt legaal in de Bohemen voordat de opstand begon. Wellicht in de ongunst van de koning, maar toch legaal. Integendeel was dit in Nederland, onder het bewind van de Spaanse Habsburgers, absoluut ondenkbaar. Ook in de vooroorlogse gebeurtenissen begint het verhaal zich anders te ontfouwen. Willem van Oranje was in staat om een groot deel van de adel te verenigen in "de klasse van de heren" die zicht tegen de koning Filips verzetten.

Aldus waren de Nederlanders enigszins succesvol in het saboteren van de absolutistische en re-katholicisatie inspanningen van de koning. Toen de koning reageerde met de terugtrekking van bisschop Granvelle, trok Willem de Zwijger zich tactvol terug en distantieerde zich van het *Eedverbond der Edelen*. In de Bohemen was er onder bijna iedereen een enorme rivaliteit. De Tsjechen zetten een absurde taalwet door om de Duitstaligen te provoceren. Er heerste ook

enorme vijandigheid tussen lutheranen en calvinisten. Misschien was dit soort plagerij typerend voor heel Europa, maar erger was dat de Tsjechen zich zelfs niet tegen de keizer konden verenigen. Matthias vreesde de vergaderingen van de standen vóór de oorlog (misschien herinnerde hem de situatie het begin van de Tachtigjarige Oorlog). Maar daar mislukten de standen jammerlijk en maakten ruzies met elkaar. De keizer en zijn raadsliden waren zelfs verrast door het gemak waarmee ze hun eisen doorzetten en ze spraken zelfs over het mirakel.

Het gebrek aan natuurlijke leiders onder de Boheemse standen heeft hier zeker een vitale rol gespeeld. De Tsjechen misten een Willem van Oranje die een brede maatschappij verenigde, het militaire genie van zijn zoon Maurits die in tientallen veldslagen vocht of Johan van Oldenbarnevelt met zijn grote politieke talent die de Nederlandse politiek beleidskoers gaf. Wenceslas Willem van Roupov, Wenceslas Budovec van Budov of Hendrik Matthias van Thurn waren geen echte leiders. De jonge Albrecht Johannes Smiřický van Smiřice, die verloofd was met de kleindochter van Willem van Oranje, had potentieel, en ondanks zijn lage leeftijd was hij de rijkste edelman van het land en een van de kandidaten voor de vacante Boheemse troon. Het was in zijn huis in Praag, waar de beslissing werd genomen om de landvoogden uit de ramen te gooien en hij was de enige die bereid was zijn eigen fortuin te investeren in de opstand maar hij stierf al in november 1618. Het is in dit opzicht interessant dat de leiders die de standen in beide landen in het buitenland hebben gevonden, faalden. Frans van Anjou, de graaf van Leicester en Frederik van Palts hebben de rebellie tot overwinning niet geleid. Het starre calvinisme, dat koning Frederik tot het iconoclasmie in Sint-Vituskathedraal leidde staat ook in schril contrast met Willem van Oranje, die religieuze tolerantie promoveerde.

Zelfs het militair leiderschap in beide landen kan niet worden vergeleken. De Boheemse Standen waren niet in staat om ervaren commandanten te vinden en te benoemen aan het hoofd van het leger. Hendrik Matthias van Thurn had een bepaald militair talent, maar hij werd vanaf het allereerste begin beperkt door de bevelen van de directeuren. Daarna werd hij vervangen door Christiaan van Anhalt, die een grote diplomaat was, maar een slechte generaal. Graaf Mansfeld, die de grootste militaire ervaring en het successen van al dezen had, werd genegeerd door de directeurs. Waarschijnlijk vanwege zijn katholieke religie. De directeurs konden zelfs niet genoeg geld vinden om de soldaten te betalen. In sommige gevallen was het loon enkele maanden te laat en de soldaten werden tot de plundering gedwongen om te overleven. Dit staat in schril contrast met Maurits van Oranje, die zijn

soldaten een regulier salaris beloofde, genereus gefinancierd door de Staten-Generaal. Maurits was zo ervaren dat hij de tekortkomingen van oorlogvoering in zijn tijd kon herkennen en militaire hervormingen kon doorvoeren.

Het gebrek aan het geld in Bohemen onthult ook een ander probleem. De Boheemse Opstand had geen nationaal karakter. De reactie van de meest Tsjechische inwoners op de defenestratie was nogal onverschillig, vooral de steden aarzelden met toetreding tot de rebellie. Het minachtende gedrag jegens de steden en de ongehoorde eisen die de adel aan de steden heeft gesteld ontmoedigden steden van het verder ondersteunen van de rebellie. De Nederlandse burgers letten ook op hun belangen en droegen bij volgens hun behoeften, maar zij ondersteunden de opstand, het was gunstig voor hen. De verovering van Den Briel veroorzaakte een aantal kleine opstanden tegen de hertog van Alva. Dit illustreert de grote ontevredenheid van (ten minste sommige delen) Nederland met de Spaanse overheersing. Het is onmogelijk om dat te zeggen over de Boheemse opstand.

Het verschil tussen de twee opstanden bevond zich ook in zo'n klein maar noodzakelijk ding dat belangrijk in elke oorlog is, en dat was geluk en gunstige omstandigheden. De Nederlandse Opstand was vaak in de buurt van een nederlaag. Eenvoudig geluk heeft de Nederlanders dus geholpen te overleven. De verdrijving van de geuzen uit Engeland, die volgens de Spaanse mening tot hun vernietiging had moeten leiden, kan als een voorbeeld van zo'n geluk worden beschouwd. Niemand kon vooruitzien dat hun daaropvolgende gedurfd, maar ook wanhopige actie in Den Briel tot een keerpunt in de oorlog zou leiden. Ook de dood van Requesens heeft uiteindelijk de rebellen geholpen. Het heeft geleid tot de droevige plundering van Antwerpen, maar uiteindelijk ook tot de Pacificatie van Gent. Meervoudige bankroeten van Spanje tijdens de oorlog hebben de Nederlandse opstand enorm geholpen. De triomfantelijke campagne van de hertog van Parma kwam tot het einde toen hij zich moest concentreren op de religieuze oorlogen in Frankrijk op het bevel van de Spaanse koning. De Boheemse standen kozen geen geschikte tijd voor hun opstand, aangezien ze vanaf het begin rekenden op buitenlandse hulp. Ze hadden niet kunnen weten dat de Engelse koning die zichzelf presenteerde als een beschermer van protestantse geloven weigerde hen te helpen. Ze hadden niet kunnen weten dat de Nederlanden door interne strijd om de macht werd verdeeld en dus gewoon geen tijd had voor de Tsjechische zaken. Bovendien kwam het Twaalfjarig Bestand aan zijn einde. Een pech was ook de onverwachte dood van de drieëntwintigjarige Albrecht Johannes Smiřický van Smiřice die banden met de Nederlanden had.

6. Conclusie

Het uiteindelijk en belangrijkste verschil is dus eigenlijk het resultaat van de opstand. Nederland won en verdedigde succesvol wat het vanaf het begin eiste, de vrijheid van protestantse godsdienst en een statenbeginsel van het bestuur. Integendeel resulteerde de Boheemse Opstand in een zware nederlaag die leidde tot de re-katholicisatie, de afschaffing van de standen en de vestiging van het absolutisme.

De Boheemse Opstand kan bijna op geen enkele manier worden vergeleken met de Nederlandse opstand (of een andere revolutie van de Nieuwe Tijd). Het was dus slechts iets anders dan een van de veel opstanden tegen de soeverein die frequent waren in de geschiedenis van elke natie. Aangezien de rebellie geen bredere publieke ondersteuning had, kan het nauwelijks een revolutie worden genoemd. De defenestratie werd veroorzaakt door een handvol ontevreden radicalen, van wie sommigen zich op de opstand aansloten omdat ze van lucratieve plaatsen in de overheidsadministratie waren verwijderd. Daarbij sleepten ze het land en de bevolking naar een onnodige oorlog. Eigenlijk brachten deze mannen heel Europa tot de oorlog, omdat de meest bloedige en slechtste oorlog in de toenmalige geschiedenis begon met de Boheemse Opstand, hoewel de oorlog in Europa waarschijnlijk vroeg of laat toch zou uitbreken. Het feit dat de Dertigjarige Oorlog begon met dit kleine conflict toont alleen maar aan dat de geschiedenis een zeer cynisch gevoel voor humor heeft.

Resumé v češtině

Tato bakalářská práce má za cíl srovnat Nizozemské povstání s Českým stavovským povstáním.

V první kapitole se zabývám dějinami Nizozemí před nizozemskou revolucí a v krátkosti také náboženským vývojem v Nizozemí. Díky tomu, že oblast Nizozemí byla obsazena Římany, máme poměrně mnoho historických pramenů sahajících až k počátkům letopočtu. Doba středověku v Nizozemí je neobvyklá svou roztržitostí. Sjednocování nizozemského území byl velice zdlouhavý proces. Ve druhé kapitole této práce zabývám českými dějinami a náboženským vývojem na českém území. Jelikož česká kotlina nebyla obsazena Římany, začínají dějiny českých zemí o něco později, stejně jako doba křesťanství. Na rozdíl od Nizozemska česká státnost sahá až do raného středověku. České území bylo téměř konsolidováno už v dobách prvních přemyslovských knížat v 10. století. Třetí kapitola popisuje průběh jednotlivých povstání, nejprve nizozemského, následně českého. Nizozemské povstání v 16. století bylo první ze série novověkých povstání v celé Evropě a mohlo tak být inspirací pro mnohé z nich. Konflikt se táhl s přestávkami téměř 80 let, a nakonec se stal také součástí války třicetileté. České povstání, které 30letou válku odstartovalo bylo jistě také inspirováno nizozemským příkladem. Ve čtvrté kapitole se zabývám vzájemnými vztahy Čechů a Nizozemců před revolucemi i v jejich průběhu. V poslední, páté, kapitole jsou tato povstání porovnávána. I přes mnohé společné znaky se české povstání od toho nizozemského lišilo takřka v každém ohledu. Tím nejdůležitějším je samozřejmě konečný výsledek. Povstání v Čechách bylo poměrně rychle poraženo. Naopak Nizozemcům se podařilo své ideály úspěšně ubránit.

Summary in English

This bachelor thesis aims to compare the Dutch Revolt with the Bohemian Revolt.

In the first chapter I describe the history of the Netherlands before the Dutch Revolt and briefly the religious development in the Netherlands. Since the area of Netherlands was taken by the Romans, we have several historical sources dating back to the beginning of the Common Era. The Middle Ages in the Netherlands are unusual in their fragmentation. The unification of the Dutch territory was a very lengthy process. In the second chapter of this thesis I deal with the Czech history and the religious development in the Czech territory. Since the Czech basin was not occupied by the Romans, the history of the Czech lands started a little later, as did the time of Christianity. Unlike the Netherlands, the Czech statehood dates to the Early Middle Ages. The Czech territory was almost consolidated by the time of the first Přemyslid dukes in the 10th century. The third chapter describes the course of the individual uprisings, first the Dutch Revolt, then the Czech Revolt. The Dutch Revolt in the 16th century was the first of a series of the uprisings across Europe in the early modern era and could have inspired many of them. The conflict stretched over 80 years, with occasional breaks and eventually became part of the Thirty Years' War. The Czech Revolt, which started the Thirty Years' War, was certainly inspired by the Dutch example. In the fourth chapter I deal with the mutual relations of the Czechs and the Dutch before and during the revolts. In the last, fifth chapter, I compare these uprisings. Despite many common signs, the Czech Revolt differed from the Dutch Revolt in almost every respect. Of course, the most important difference is the result. The uprising in Bohemia was defeated quite quickly. On the contrary, the Dutch managed to defend their ideals successfully.

Bronnen

Čormnejová, Ivana, Jiří Mikulec, Vít Vlnas a kol. *Velké dějiny zemí Koruny české 1618-1683*. Svazek VIII. Praha: Paseka, 2008.

Deursen, Theodorus van, *De last van veel geluk: de geschiedenis van Nederland 1555-1702*, Amsterdam: Bert Bakker, 2013.

Horst, Han van der, *Dějiny Nizozemska*, Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

Israel, Jonathan I., *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806* (Oxford History of Early Modern Europe); Oxford: Clarendon Press, 1995.

Polišenský, Josef, *Tricetiletá válka a evropské krize 17. Století*. Praha: Svoboda, 1970.

Polišenský, Josef, *Tragic Triangle: The Netherlands, Spain and Bohemia 1617–1621*. Prague: Univerzita Karlova, 1991.

Rychlík, Jan & Vladimír Penčev, *Od minulosti k dnešku*, Praha: Vyšehrad, 2014.

Šindelář, Bedřich, *Vilém Oranžský*. Praha: Svoboda, 1968.

Internetbronnen

<https://historiek.net/tachtigjarige-oorlog-opstand-nederlanden/63289/>

<https://www.britannica.com/biography/Johan-van-Oldenbarnevelt>

<https://www.britannica.com/place/Netherlands/Cultural-life#ref414045>

<https://historiek.net/maurits-van-oranje-1567-1625/5382/>

<https://historiek.net/willem-van-oranje-1533-1584/55645/>

<https://historiek.net/de-opstand-1568-1648-blijft-fascinerende-geschiedenis/46748/>

<http://www.vhu.cz/od-legendarni-bitvy-na-bile-hore-uplynulo-395-let/>

<https://nl.wikipedia.org>

Figurenlijst

Figuur 1: Filips de Goede.....	8
Figuur 2: Karel IV	12
Figuur 3: Filips II	15
Figuur 4: Willem van Oranje.....	16
Figuur 5: Unie van Atrecht en Unie van Utrecht	19
Figuur 6: Maurits van Oranje	21
Figuur 7: Het Twaalfjarig Bestand	22
Figuur 8: Hendrik Matthias van Thurn.....	25
Figuur 9: De Derde Praagse Defenestratie	26
Figuur 10: Frederik van de Palts	28
Figuur 11: Ferdinand II	29

Figuur 1: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Philip_the_good.jpg

Figuur 2: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charles_IV-John_Ocko_votive_picture-fragment.jpg

Figuur 3: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Philip_II_of_Spain_by_Sofonisba_Anguissola_-_002b.jpg

Figuur 4: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:WilliamOfOrange1580.jpg>

Figuur 5: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Unie_van_Utrecht_\(1579\)#/media/File:Tachtigjarigeoorlog-1579.png](https://nl.wikipedia.org/wiki/Unie_van_Utrecht_(1579)#/media/File:Tachtigjarigeoorlog-1579.png)

Figuur 6: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:School_of_Michiel_Jansz._van_Mierevelt_001.jpg

Figuur 7: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Twelve_Years'_Truce#/media/File:Nederlanden_1609.png

Figuur 8: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Arolsen_Klebeband_01_363.jpg

Figuur 9: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prager.Fenstersturz.1618.jpg>

Figuur 10: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gerard_van_Honthorst_006.jpg

Figuur 11: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kaiser_Ferdinand_II._1614.jpg

Annotace

Jméno: Tomáš Navrátil

Název katedry a fakulty: Katedra nederlandistiky FF UP v Olomouci

Název bakalářské práce: Een vergelijking van de Nederlandse Opstand (1568-1648) en van de Tsjechische opstand der standen (1618-1648)

Vedoucí bakalářské práce: prof. dr. Wilken Engelbrecht

Počet znaků: 79 803

Počet titulů použité literatury: 16

a) literární zdroje: 8

b) internetové zdroje: 8

Klíčová slova: Osmdesátiletá válka, České stavovské povstání, srovnání

Krátká charakteristika:

Ve své bakalářské práci srovnám nizozemskou revoluci s povstáním českých stavů. Obě události se odehrály v obdobné době, měly náboženský charakter, obě byly vedeny proti Habsburkům, měly tedy k sobě velmi blízko. Srovnám stav v jednotlivých zemích před povstáním, náboženské poměry v zemích, průběh obou válek a samozřejmě také konečné důsledky války.